

Találkozások Miklóssy Gáborral, a mesterrel — képeivel

A kilencedik évtized elején, a század lezárulása előtt feltételezhető, hogy kialakul a romániai magyar képzőművészeti életben is az a nagyságrend, értékrendszer, amelyben elhelyezhető előbb-utóbb mestereink teljes életműve. Természetesen olyan nagyságrendről van szó, amelynek arányait egy nemzet festészete legnagyobbjainak művészete jelzi — akik révén századunk szellemi arculata módosult, és akiknek tevékenysége nélkül hiányosabb volna az egyetemes XX. századi művészeti élet.

A kelet-európai összképben azonban még mindig találunk fehér foltokat, s ezek ismerete híján átmenetek nélkül, a szerves fejlődést kizárva jönne létre az összegezés, egy sajátos, sok problémával teletűzdelt korszak képe. Alapos, átfogó, elmélyült kutatásokra, összevetésekre épülő szaktudományok megírása vált tehát szükségsszerűvé, mert ez tisztázhatná az eltelt évtizedek képzőművészeti életének számtalan kérdését. Mielőtt végérvényesen belterjessé, önmagában senyvedő, kitekintés nélküli, provinciális helybentopogássá merevedne ez az állapot... Távlát már van a felméréshez, hiszen a különböző iskolák, telepek, csoportok tevékenysége időben már eléggé távolodik tőlünk, mondhatni művészettörténeti vonatkozásúvá lett.

A háborús években felbomlott, megbolydult szellemi életben annak idején a képzőművészet vérkeringése is kihagyásokkal küzdött, sőt időnként pulzusa sem volt. Ilyen körülmények között csak lassú felépülésről lehetett szó, hiszen — s ez fájóan igaz — számtalan jóval fontosabb emberi-szociális kérdés kellett rendezni. A lelki-szellemi orvoslás szükségességét ha felismerték is, mód csak jóval később akadt erre, Bombatólcserék helyére nehéz virágoskertet varázsolni...

Ennek ellenére az erdélyi képzőművészeti élet ha lassan is, de hallatni kezdett magáról, Kolozsvár, Nagyvárad, Temesvár, Marosvásárhely, a Zsil-völgye és Nagybánya festői, szobrászai kezdtek magukhoz térni. Szerencsés helyi találkozások, meleg baráti ösztönzések folytán indulnak be az első csoportos, nemegyszer ad hoc szervezésű kiállítások. De valamit már jeleznek így is, e kiúttalannak tűnő helyzetben is, hogy éledőben van az új nemzedék. — Ha súlyos betegen is, Szolnay még festi a sétatéri fák lebegő színvilágú sorozatát.

Miklóssyról Bukarestben hallottam először — bár az első erdélyrészi kiállításon, amelyet 1948-ban szerveztek Kolozsváron, már részt vett. Kiállított munkájára azonban nem emlékszem. Elsőéves festészeti hallgatóként, 52-ben, egy városi szabadiskolával meg művészeti liceumi diplomával a hátam mögött, izlelgettem a fővárosi életet, a műtermi munkát, az esti aktrajzolásokat, a szakmai beszélgetéseket. Később már a köztársasági képzőművészeti múzeum termeiben megrendezett kiállítások állandó látogatója voltam. Szinte itt éltem, a múzeumban, a számomra oly csodálatos környezetben: Rembrandtok, Tiziánok és Greco-képek között. Életre szóló belső formálódás éve volt ez.

Az állami kiállítás, ahol sorra találkozhattam az akkori nagyokkal, a képzőművészeti élet még igen változatos, izgalmasan sokrétű seregszemléje volt. Számtalan izmus, iskola, törekvés egymás mellett elérő bemutatója, legtöbb esetben párbeszéde volt. Képek, szobrok százainak labirintusában tájékozódni, megtalálni a kedvenc művet — nem kis gyakorlat kellett hozzá. Így fedeztem fel magamnak a *Grivicát*, és jegyeztem meg életre szólóan a még negyvenes éveit taposó festőjét.

Hallottam a képről, kollégák, akik látták már, meséltek róla. Az élmény, a közvetlen kontaktus, mégis lefegyverzett. Földbe gyökerezett lábbal álltam, széjjeljelnzve közben, nem veszik-e észre rajtam a mű hatását. Hiszen élő festő mindaddig csak Corneliu Baba volt rám ilyen hatással. Így múlhattak el hosszú percek, amíg valamelyest egyenesbe kerültem, és kezdtem észrevenni a termet, a falat és más képeket is. Ezeket is csak futólag, mert a fogva tartó élmény: a méreteiben is imponáló *Grivica* volt. Úgy éreztem magam, mint aki kedvenc környezetében társaloghat, semmire sem gondolva, fesztelen könnyedséggel, elfeledkezve a világról. Időnként József Attila-sorokra figyelek fel, majd Derkovits proletárképeinek megéjtő rózsaszínei, fémzüst csikjai villannak elő, s talán a *Bunkócska* dallamát is hallani vélem... A külváros, ahol valamikor gyermekkoromban Pesten éltem, ki-

sértett erősen, proletárhangulat, -érzés, irodalmi élmények kavarohtak bennem el nem csitulán.

Történelmi és irodalmi ihletésű kép, mert mesél, csak mesél szép sorjában melósokról, több krajcárról, nagyobb falat kenyérről, az alig meleg hajlékról, petróleumlámpás estékről, újság fölé görnyedő várakozásról, hajnali ébredésekről, elhalkuló sóhajokról, kocsmabüzös hazamenésekről, hét végi mosakodásokról, cigarettasodrásról, elmélázó füstölésekről, néha-néha kibuggyanó szavakról, egy ólom-súlyú, végtelen szürke létről, arról, hogy nincs egyéb, csak a mindennapos robot, amelyben megrokkán az erős vállakkal életnek feszülő ember is, mesél hajnaltól éjszakába hulló nappalokról, mezítláb kódorgó gyerekekről, rongyfociról, ritkán látott vajás zsemlelék melegéről, egész héten áhított, zsebből előkerülő cukorkáról... de nem mesél egy szál virágról sem. Grivica munkásai állanak szemben a hatalommal. 1933. február, dermesztő hideg téli nap. Ma már történelem és művészettörténet egybefonódása.

De hogyan lehet ily kegyetlen hideget festeni?! A kép nagy kavargás, alakok, épületek és hőtömegek egymásra feszülése. Mindez tökéletes festői egyensúlyba rendezve. Kompozíciós erővonalakból kialakított váz, szigorú szerkezet, a tér betöltéséből létrejövő plasztikai vízió, amelyből később sablonok szülehetnek epigonok kezén.

Ősz van, hull már a lomb, sárga, rozsdavörös, rőtbarna levelek terülnek egymásra. Fauve festőecsetére kívánczozó színek, riktóan tagolják a tájat. A kolozsvári sétatéri műterem nagyablakának ütközik egy-egy levél, halk zizzzenéssel. A tó felőli nagyteremben bágyadt fény simogat végig mindent, megre hangolva mindazt, ami útjába kerül. Ez a rész a végzősök „felségterülete“, a Miklóssy-növénydeké. Festenek áhítattal, nagy-nagy, mindent elnyelő csendben, a mester terem-tette hangulatban. Soha azóta sem éreztem ennek a műtermi csendnek izgató és mégis oly jóleső feszültségét. Minden vonal, még a legérzékenyebbre hangolt színárnyalat is, úgy tűnt akkor, hogy bensőmben születik meg.

De mi történik a csenddel? Egy már látott kép hóhullása jön velem szembe. Újra a februári tél borzongató hangulata, és emberek egymás fölött-mögött, és teljes összevisszaság!

A *Grivica* emléke kísért.

Ezekben az években alakulhatott ki a Miklóssy-nimbusz. A *Grivicáért* szóló nagy kitüntetések: állami díj, majd érdemes művészi cím, megrendelések birtokában válik ünnepezt festővé máról holnapra a MESTER, akihez fogható akkoriban nem volt közel s távol.

Egyetlen vágyam volt, amire mind gyakrabban gondoltam: bárcsak Miklóssy tanítványa lehetnék. Csodákban nem hittem, de titokban mégis tele voltam reménnyel, úgy éreztem, eljön a pillanat, amikor majd hátam mögött érzem felhúzott szemöldöke alól villanó szűrős tekintetét. Vártam korrekktúráira, szellemes, frappáns megjegyzéseire, amelyek kihegyezett célzata majdnem mindig telibe talált. Műveltségének szelleme, valamint technikai tudása tartotta állandó magas hőmérsékleten minden tanítványát, még akkor is, amikor véleménye lesújtó volt. Ábrándjainktól is úgy fosztott meg, hogy másnap ő ültette el bennünk a reményt. Ekkor még nem is sejtettem, hogy milyen nagy szükségem lesz majd rá egyszer...

Végül is miért volt felkavaró, vitákat indító mű a *Grivica*? Pedig még csak részleteiben éreztem a nagy hatású kép sajátos, egyedi értékeire. A művészi igaz kimondása, a szuggesztív festőegyniség ereje lepott meg, amellyel megfestette az elkötelezett művészet egyik remekművét, amelyben tartalom és forma már klasszikussá vált műtörténeti értékékké avatódott.

A festő egyéni hangját, drámai erejét, felkészültségének virtuozitásig terjedő skáláját még a szakma is hódolattal könyveli el. A pesti akadémia egykori neveltje, a volt Rudnay-tanítvány még ha el is kanyarodott a hajdani mestertől, de lelkeségében, érzellem fűtötte színeiben, a képi felület elmélyült igényű megmunkálásában az ő tanításait idézi. A XIX. és XX. század magyar festészetének eredményeit ötvöző Rudnay hatása e piktúra jellegét, sajátosan magyar hangvétélét jelenti Miklóssy festészetében.

Érzésem szerint az induló, a fiatal Miklóssy festészetéhez mégsem a *Grivica*, a *Lupény*, avagy a hatvanas-hetvenes évek nagyméretű kompozíciói kapcsolódnak a leginkább. Korai képeinek őszinte, keresetlen hangulata tér vissza kései kis méretű aktfestményeiben — a heves, kirobbanó temperamentum száguldó ecsetjárása, kivételes színharmónia-teremtő képessége. Itt, ezen a ponton, az akkordok ilyen fókán óhatatlanul idézi még két-három foltban is a képzett muzsikust, hegedűst.

Érzékeny szem, elmélyülés szükséges hozzá, hogy e korszak értékeit megérezhessük. Olyan hullámhosszra állított antenna, amely még a legfinomabb árnya-

latokat is érzékeli. Ugyanis Miklóssy festészetében itt történt a nagy változás; ahogy fokozatosan tűnik el az amúgy is cselekmény nélküli valóságselemek mindegyike, hogy átadja helyét egy líraibb, szinte légies hangulatot sugalló színvilágnak. A motívumok zeneisége szólal meg, ez viszi a prímét, a témát pedig az örök szépség: a női test közvetíti. De csak mint kiindulópont, alapakkord, amire két-három szín harmóniáját hangszereli. A tiszta festészet egyfelől leegyszerűsített problematikájával, de másfelől egy be nem látható nyitással; az öregkor szintézisét sejtető korszak kezdetével.

Ebben a sejtésünkben a Korunk Galériában nemrég rendezett, évtizedek óta az első egyéni kiállítása segített. A szinte életmű jellegű tárlat majd három évtized anyagából adott izelítőt. Kolozsvári korszakának ismert és eddig ismeretlen képeiből állt össze az igényes válogatás, ami hagyott bár maga után hiányérzetet is, de ez nem e festészet vagy a rendezők számlájára írható. A kis kiállítási terem adta lehetőségek miatt nagyméretű képei nem tudtak teljes valójukkal „megszólni”. Bonyolult szerkesztésű kompozícióinak tagolása, elemeinek fűzése miatt. Sajátos szürrealisztikus hangulatot árasztó képek ezek. Színkontrasztjai, majd máshol visszafogott harmóniái, egy-egy kép tónusvilága nagy távolságot igényel. Csak így szólhat a nézőhöz.

A valóságselemek egymásmellettsége Miklóssyt a vízió oldaláról foglalkoztatja, amelyben nem cselekményt bonyolít, mint egykor, hanem a stagnálás, a csend, az örökkévalóság hangulatától lebélyőzve festi fiú- és leányalakjait, kedvenc hegedűjét, ritkán tájkivágást háttérnek, de amiben mindig kedves városát, Kolozsvárt viszi be a képbe.

Lokálpatrióta iz az örökérvényűbb, egyetemes mondanivaló háttérében. Életművének koordinátáit nehéz volna meghúzni.

Festészetéből a kiolvasható tanulság azonban korszakainak együvé tartozása. Különböző időszakok képei láncszerűen fűződnek egybe, illeszkednek szervesen egymáshoz, még akkor is, ha esetenként a vázlat frissességét kész művé lépteti elő. Teheti ezt joggal, mert tudásának fölénye jelzéseiben is teljes. Nagy mesterekre jellemző a lényeg elmondása, a befejezettségnek ilyen értelmezése. Egyszóval: a szélsőséges modern irányzatok, áramlatok alapállásáról nem érthetjük meg e festészet egyetemes, jól olvasható jelrendszerét. A realizmus tágabb értelmezésével találhatunk rá a sajátos Miklóssy-értékekre; művészetének nagyságrendjét, helyét remélhetőleg elvégzi közelebről egy régóta várt, terjedelmes, e művészethez méltó monográfia.

Soraimmal egy szelíd párbeszéd részese szerettem volna lenni, amit volt meseterem folytat az étellel, a motívummal; ki tudná megmondani, mióta?!

NICOLAE PRELIPCEANU

1980. JANUÁR 10.

Rémülettel értesültem arra születünk
 hogy bátrak és hősiések legyünk
 sőt rémülettel írtam le a fenti szöveget is
 s a még fentebbeket
 és minden rémülettel írott soromat
 ahol mindez megtörtént
 és mindez miért történt
 világra jöttem s meg kellett történnie
 világra jöttem s meg kellett tanulnom
 a rémülettel
 több világháborúban
 melyet áttetsző festemben hintettek el

épp azokon a pontokon ahol
 szokás szerint
 a rémület lakik
 világra jöttem s meg kellett tanulnom
 a rémülettel
 a bátorságra szólító parancs szerint
 melyet titokban kaptam
 s én nemet kiáltottam
 s azt válaszolták hogy titokban
 nem szoktak nemet kiáltani
 és már hangosan sem kiáltanak nemet

RITOÓK JÁNOS fordítása